

DOMOV V DÍLE THEUNA DE VRIESE

(Olga Krijtová - Doslov k románu "Pan mezi lidmi")

Na krajním severu, v oné hlavaté, mořem obklopené části Nizozemí, kterou tamní obyvatelé sami nazývají "hlavou Nizozemí"; leží provincie Frísko. Provincie svérázná svým jazykem, zvyky i historií. V tomto kraji se v dubnu roku 1907 narodil Theun de Vries. Poměrně záhy odešel z domova. Studium na gymnasiu, pak práce ve veřejné knihovně a čítárně, novinářská činnost a spisovatelská dráha ho od té doby poutaly na jiných místech, ale přesto se vždy po řadě let vrací Theun de Vries domů. Vrací se sem svými nejkrásnějšími a nejvzráhlejšími díly. A tento věčný návrat - často přes hory a doly celého světa a roky a staletí celé lidské historie, kudy se autor ubírá za náměty svých prací - bývá vždycky předznamenán a doprovázen hudbou. Je to řada vzrušujících variací na jedno a též prapůvodní téma, jež nakonec vrcholí mohutnou fugou.

Vedoucí motiv, s nímž jsme se setkali v knize Pan mezi lidmi, najdeme už v spisovatelově prvotině „Kachlíky krbu“, později zahrnuté do sbírky povídek „Fríský dostavník“ (De Friese postkaets - 1935). V příběhu „Šifonér“ (Oud kabinet) poznáváme malého chlapce Wilta, který se tajně přikrade na kůr a tam oněmělý vzrušením a obdivem naslouchá, jak starý, směšný učitel - v klukovské mluvě překřtěný na Starý šifonér - hraje Bacha. Také povídka "Fokjini ctitelé" (Vrijers om Fokje) chutná a voní stejnou přírodou, stejnými city, sny a bázní jako příběh Allarda a Swaantje, jen s tím rozdílem, že Allard je mladý hudebník a Wilt z "Fríského dostavníku" budoucí malíř. Oběma chlapcům pomáhá překonat životní i uměleckou krizi vzpomínka na dětskou lásku.

V pozdějších románech z Fríska „Země macecha“ a „Kolo osudu“ (Stiefmoeder aarde - 1936, Rad der fortun - 1937), které píše již jako vyžralý spisovatel, se nám ozve ne jeden motiv rozvedený později v „Panovi mezi lidmi“. Také zde se v poslední generaci této široce zabrané rodinné kroniky narodí z hrubé a prkenné matky Antje, jež má. tolik shodných rysů s Hillegienou Rosweidovou, hudebně nadaný synek Wychman. Otec, sedlák zbohatlík, koupí synovi piano a Wychman pod moudrým vedením židovského učitele cvičí a komponuje. Matku to popuzuje, otec je udiven i polichocen synovým průrazným nadáním - a v těchto místech příběh končí. Oba romány, jež na sebe přímo navazují, nám pověděly mnohé o životě ve Frísku v letech 1860 až 1914; Wychmanovy osudy a jeho další vývoj leží již mimo jejich osnovu a zůstávají nezodpovězeny na dlouhou, dlouhou dobu, než se malý Wychman obrodí v Allarda.

Theun de Vries vstupuje totiž mezitím do dalšího úseku své tvorby. Začíná jeho heroicko-romantické období. Vedoucí myšlenkou rady románů z těchto let je boj za osvobození lidstva v různých historických obdobích. Dva romány z této řady byly přeloženy do češtiny - „Svoboda chodí v rudém šatě“ (De Vrijheid gaat in 't rood gekleed - 1954) a „Bij vlky, pastýři“ (Sla de wolven, heeder - 1946) Teprve v létech padesátých se Theun de Vries vrací svým dílem znovu domů a k motivu domava - k hudbě. A teprve teď se všechny jednotlivé hlasy, které jsme tak často slyšeli v orchestru jeho románů, slijí v jedinou fugu - „Fugu času“, jak nazval sám spisovatel dosud nedokončený cyklus. První díl cyklu "Anna Casparii" (1952) je historii zanikající patricijské vrstvy ve fríském přístavním městě Waddingen (Harlingen). I hrdinka knihy, mladičká, hudebně nadaná Anna, se zrodila v tomto prostředí a prožívá své mládí v zatuchlém vzduchu zániku. Anna se chce prorvat z tohoto strnulého ovzduší, její mladý cit pro spravedlnost se bouří proti způsobu života lidí, s nimiž je společensky spjata; touží uniknout, avšak pouta společenského a rodinného svazku jsou silnější než Annina odvaha a vůle. Anně se nedostává sil k rozchodu, zachraňuje zkrachovalou rodinu a zrazuje sebe i svůj talent sňatkem s představitelem nastupujícího monopolního kapitalismu a s ním - nenáviděným kupcem její svěží krásy - opouští Frísko.

V roce 1954 vyšel druhý díl Fugy času "Pan mezi lidmi" (Pan onder de mensen). Není to přímé pokračování "Anny Casparii". Právě tak jako v hudebním útvaru fugy, kde dané téma probíhá v naprosto samostatných hlasech, jde i v de Vriesově, cyklu a naprosto nezávislé příběhy. Ani jedna z postav prvního dílu se nevyskytuje v dílu druhém. Děj se tentokrát neodehrává ve Frísku, nýbrž v sousední chudé provincii Drente, kde se v neutěšených poměrech narodí z lakotné a hrubé matky hudebně nadaný chlapec Allard. A tentokrát se motiv, tolikrát už navoděný v díle Theuna de Vriese, konečně rozezpívá. Allard, a v něm Wychman a Wilt z dřívějších prací, dosáhne svého cíle a stane se hudebníkem, třebaže se na své cestě tisíckrát poraní o lidskou bídu, oblundné společenské protiklady města na konci minulého století, křiklavou nespravedlnost tehdejší společnosti i o vlastní cit.

„Svatební píseň pro Swaantji“ (Bruiloftslied voor Swaantje - 1955) vyšla v Holandsku samostatně jako tak zvané intermezzo. V českém vydání je spojena s románem "Pan mezi lidmi" nejen proto, že na něj bezprostředně navazuje, nýbrž i proto, že rozvádí a dokresluje jeho poněkud abruptní a neuspokojivý konec a dává nám pocit jistoty, že Allard Rosweide se vykřeše ze své krize a že nepodlehne ani vnitřním zmatkům, ani vnějším překážkám. Před mladým hudebníkem leží život a otevřená umělecká dráha, kterou - kdož ví - snad jednou zkříží osudy Anny Casparii.

Zatím však závěrečný akord fugy v díle Theuna de Vriese dosud nezazněl. Autor, který dal svůj talent zcela do služeb dělníkům a sociálně slabším, se po dokončení „Svatební písně pro Swaantje“ věnoval jiným, naléhavějším úkolům a pracím. Koncem roku 1959, vydal knihu reportáží a vzpomínek ze své cesty po Číně. Avšak osudy Allardů, Wychmanů a Wiltů zůstávají otevřenou kapitolou a my se s nimi ještě nepochybně setkáme, až se Theun de Vries dá znovu zvábit hudbou domova k návratu.

Olga Krijtová (r.1960)